25/01/2024

Συντήρηση και Πρόοδος δυο παρεξηγημένες έννοιες

/ Γνώμες

Η Συντήρηση και η Πρόοδος είναι δύο παρεξηγημένες έννοιες με αποτέλεσμα οι άνθρωποι να βρίσκονται διαρκώς σε κατάσταση σύγχυσης, κι' αυτό γιατί δεν έχουν ακριβή έννοια του τί είναι συντήρηση και τί πρόοδος. Οι άνθρωποι χαρακτηρίζονται ως συντηρητικοί ή ως προοδευτικοί, χωρίς να έχουν προβληματιστεί καθόλου τί είναι συντήρηση και τι πρόοδος. Είναι επομένως σκόπιμο να διευκρινίσουμε αυτές τις δύο έννοιες, για να μην βρισκόμαστε σε άγνοια και σύγχυση.

- **Γράφει ο Μιχάλης Κουτσός, Φιλόλογος – Συγγραφέας**

Συντήρηση είναι η διατήρηση πραγμάτων και αρχών, οι οποίες δοκιμάστηκαν με

το πέρασμα των χρόνων και κρίθηκαν χρήσιμες και ωφέλιμες να διατηρηθούν. Όμως η συντήρηση ενέχει μέσα της την έννοια της ανανέωσης, διότι για να δοκιμαστεί και να θεωρηθεί χρήσιμη και ωφέλιμη για τις νέες γενεές, σημαίνει ότι όχι απλώς συντηρήθηκαν τα παλαιά δεδομένα αλλά και προσαρμόστηκαν στα εκάστοτε νέα δεδομένα των εποχών, αλλιώς το προϊόν της συντήρησης θα καταντούσε ένα μουσειακό στοιχείο, ένα απολίθωμα κάποιας εποχής, νεκρό και μη παραγωγικό. Η συνέχεια αυτή της συντήρησης καθορίζει την ταυτότητα της συνεχώς ανανεούμενης Παράδοσης, κι έτσι αποτελεί καθοριστικό στοιχείο της ταυτότητάς της. Στην Παράδοση έχουμε συντήρηση στοιχείων του παρελθόντος με τίς όποιες αλλαγές που υπέστησαν στο διάβα των αιώνων. Παράδοση χωρίς αυτό το στοιχείο της ανανέωσης δεν είναι Παράδοση αλλά μια στείρα συντήρηση προορισμένη να πεθάνει και να χαθεί. Επομένως όσοι ταυτίζουν την Παράδοση με την στείρα συντήρηση κάνουν μεγάλο λάθος και δεν έχουν ακριβή εικόνα της Συντήρησης και της Παράδοσης.

Πρόοδος είναι το να προχωράς μπροστά αλλά αυτό το βήμα πρέπει να είναι προς την βελτίωση των συνθηκών της ζωής του ανθρώπου και όχι προς τον γκρεμό και την καταστροφή του. Για να γίνει όμως αυτό χρειάζεται να πατάς γερά στα πόδια σου, να στηρίζεται σε κάτι στέρεο, που δοκιμάστηκε και διατηρήθηκε με την καλώς εννοούμενη συντήρηση. Πρόοδος επομένως χωρίς συντήρηση δεν μπορεί να υπάρχει. Η Παράδοση είναι κατ’ εξοχήν προοδευτική, διότι είναι συνεχώς ανανεούμενη. Αν η πρόοδος δεν στηρίζεται στις παλιές δοκιμασμένες αξίες και δεν στηρίζεται πουθενά, δεν μπορεί να αντέξει στον χρόνο, η διάρκεια της ζωής της είναι περιορισμένη με ημερομηνίας λήξεως, είναι μια η πομφόλυγα, που εντυπωσιάζει για λίγο αλλά σπάει και εξαφανίζεται.

Επομένως δεν υπάρχει συντήρηση χωρίς πρόοδο, δεν υπάρχει πρόοδος χωρίς συντήρηση. Μια συντήρηση στατική και όχι γόνιμη και δημιουργική είναι μουσειακή. Μια πρόοδος χωρίς να συντηρεί βασικές αρχές, χωρίς ερείσματα διαχρονικά είναι στον αέρα, μια φούσκα που σπάει και εξαφανίζεται.

Δυστυχώς μερικοί αυτοπροσδιορίζονται με το να αυτοαποκαλούνται προοδευτικοί, επειδή πιστεύουν σε κάτι καινούργιο, χωρίς ποτέ να προβληματιστούν αν αυτό το καινούργιο είναι και για το καλό της ανθρωπότητας, και για το καλό της κοινωνίας της ίδιας μέσα στην οποία ζουν, αλλά και για το καλό του ίδιου τους του εαυτού. Εν ονόματι αυτής της προοδευτικότητας αμφισβητούνε τα πάντα, δεν δέχονται άλλες αυθεντίες και ανακηρύσσουν τον ίδιο τους τον εαυτό αυθεντία. Μας θυμίζουν τους αντιεξουσιαστές, οι οποίοι πολεμούν κάθε εξουσία, για να εγκαταστήσουν την δικιά τους ανεξέλεγκτη εξουσία.

Από την άλλη αυτοί που πιστεύουν ότι είναι συντηρητικοί ανέχονται κάθε

προσβολή εις βάρος τους χωρίς να έχουν καμιά διάθεση να αποδείξουν το αντίθετο. Και το χειρότερο, για να μην τους πουν συντηρητικούς μιμούνται πιθηκίζοντας τους προοδευτικούς και βρίσκονται εκτός εαυτού και εκτός αυτών που πιστεύουν. Κι αυτό γιατί έχουν στρεβλή εικόνα για την γνήσια συντήρηση, η οποία δεν είναι αιτία μειονεξίας και απαισιοδοξίας αλλά αυτοπεποίθησης και αισιοδοξίας.

Το πρόβλημα όμως είναι ποιος θα καθορίσει αυτά τα διατηρητέα στοιχεία του παρελθόντος. Η πρώτη απάντηση στο ερώτημα είναι ο χρόνος. Αυτός κάνει το πρώτο ξεκαθάρισμα ανάμεσα στη γνήσιο και το κίβδηλο, ανάμεσα στο αληθινό και το ψεύτικο, ανάμεσα στο μόνιμο και στο προσωρινό. Ύστερα είναι η κοινή αντίληψη, η οποία μπορεί να λαθεύει προς στιγμήν, όμως βρίσκει το δρόμο της και προχωρά σταθερά και μπροστά.

Ειδικότερα η Ελληνική Παράδοση πέρασε από πολλές ζυμώσεις και μεταβολές, όμως διατήρησε τα χαρακτηριστικά της στοιχεία, τα οποία τα συναντούμε σε όλες τις χρονικές περιόδους. Η τρισχιλιετής παρουσία της στα παγκόσμια δεδομένα και ο δημιουργικός χαρακτήρας της Ελληνικής φυλής αποτελούν τα εχέγγυα της γνησιότητας της Ελληνικής Παράδοσης. Αυτήν την γνησιότητα και την αυθεντία την σφυρηλάτησαν πολλά δημιουργικά πνεύματα, με αποτέλεσμα να αφήσουν μια ζωντανή Παράδοση, που αντέχει στον χρόνο και τροφοδοτεί τις νέες γενιές. Υπάρχουν πάμπολλα παραδείγματα γόνιμης και δημιουργικής Παράδοσης με εμπνευσμένη συντήρηση και δημιουργικό πνεύμα αλλά ας αρκεστούμε σε μερικά ενδεικτικά παραδείγματα από τον χώρο της λογοτεχνίας. Θα πάρουμε την περίπτωση του Μακρυγιάννη, του Παπαδιαμάντη, του Κόντογλου και του Θεόφιλου.

Πέρα από τον πολυσυζητημένο Μακρυγιάννη, τον άνθρωπο του λαού, η ιδιαιτερότητα του κοσμοκαλόγερου Παπαδιαμάντη, του άγιου των Ελληνικών γραμμάτων, έγκειται στο ότι είναι ένας γνήσιος εκφραστής του λαϊκού μας πολιτισμού, όπως ο άγνωστος και καταφρονημένος Θεόφιλος, ο οποίος όμως κέρδισε τελικά την συμπάθεια όλων. Το ίδιο γνήσιος εκφραστής του λαϊκού μας πολιτισμού είναι και ο Φώτης Κόντογλου, μόνο που αυτός κατέχει εκτός από γλαφυρή γραφίδα και χρωματική πινελιά. Οι συγγραφείς αυτοί τήρησαν την παράδοση αλλά την πήγαν παραπέρα κι έτσι θωρούνται εκσυχρονιστές και προοδευτικοί όχι συντηρητικοί.

Ο Μακρυγιάννης ο υπερασπιστής της Ελληνικής Παράδοσης

Όλη η ζωή του Μακρυγιάννη διαποτίζεται από το πνεύμα της Ελληνορθόδοξης Παράδοσης στον πόλεμο, στην ειρήνη, στο γράψιμο.

Στον πόλεμο ήταν ένα με τα παλληκάρια του, τους απλούς αγωνιστές, που τους πίστευε, τους εμπιστευότανε, γι’ αυτό και κέρδιζε την εμπιστοσύνη τους, και τους ικανοποιούσε υλικά όσο μπορούσε. Ο πηγαίος πατριωτικός ενθουσιασμός των απλών αυτών ανθρώπων συναντούσε μια ψυχή παθιασμένη για «του Χριστού την πίστη την αγία και της πατρίδος την ελευθερία».

Στην ειρήνη πιστός στο πατροπαράδοτο δημοκρατικό αίσθημα των συναγωνιστών του και των προγόνων του κατηγόρησε και αποστασιοποιήθηκε από τους ξένους κατακτητές, τους Βαυαρούς, αλλά αργότερα και από τον βασιλιά μετά την απογοήτευση του από αυτόν, δεν δίστασε να κάνει την επανάστασή του με αίτημα το Σύνταγμα στην πλατεία που αργότερα ονομάστηκε πλατεία Συντάγματος.

Στο γράψιμο αυτός ο αγράμματος που στο τέλος της καριέρας του έκατσε και έμαθε να γράφει, για γράψει τα Απομνημονεύματά του για έναν Αγώνα, για τον οποίο πολέμησε σκληρά, δέχτηκε πολλά τραύματα και τον θεωρούσε ευλογία Θεού. Η αμεσότητα της γραφής εντυπωσίασε πολλούς γραμματιζούμενους και εξακολουθεί να εντυπωσιάζει, γιατί γίνεται ένα με τον απλό λαό, για να του εξιστορήσει τα παθήματά του και τα παθήματα της πατρίδας του, που την υπεραγαπούσε. Τα απομνημονεύματά του αποτελούν μνημείο της προοδευτικής ελληνικής Παράδοσης κατά την γνώμη πολλών έγκριτων λογοτεχνών και κριτικών

της λογοτεχνίας.

Όλα αυτά τα βήματα του Μακρυγιάννη ήταν προοδευτικά, γιατί ήταν πρωτοποριακά και ωφέλιμα.

Παπαδιαμάντης, ο «λόγιος» λαϊκός μας διηγηματογράφος

Ο Παπαδιαμάντης είναι μια άλλη περίπτωση μάλλον περίπλοκη αλλά αντιπροσωπευτική. Μπορεί η γλώσσα του να μας απωθεί κατά κάποιον τρόπο, αν και στους διαλόγους προτιμούσε του ατόφιους διαλόγους των απλών ξωμάχων και των απονήρευτων συγχωριανών του. Πέρα λοιπόν από την γλωσσική δυσκολία όλη η διηγηματική του δεξιοτεχνία καταναλώθηκε να εξιστορεί ντόπιους συγχωριανούς του με τα ήθη και τα έθιμα του αγαπημένου του νησιού, της Σκιάθου, όπου και γεννήθηκε, σε βαθμό που να πιστεύει κανείς πώς ο χαρακτήρας των γραπτών του είναι σε μεγάλο βαθμό λαογραφικός και όχι μόνο ψυχογραφικός.

Χαρακτήρες σαν την Σταχτομαζώχτρα και την Φόνισσα και πολλών άλλων ηρώων των διηγημάτων του διαγράφονται με πολλή σαφήνεια, ακρίβεια και παραστατικότητα. Όλοι οι ήρωες του Παπαδιαμάντη είναι οι απλοί ξωμάχοι συντοπίτες του, που είναι φορείς του λαϊκού μας πολιτισμού, τον οποίο ο Παπαδιαμάντης τον αναδεικνύει μέσω αυτών. Ο Παπαδιαμάντης με τις ιστορίες του μας κάνει κάτοικους του νησιού του και μας βάζει να παρακολουθήσουμε όλες τις απλές αλλά μαγευτικές τους εκδηλώσεις. Οι θρησκευτικές εκδηλώσεις είναι το πεδίο όπου εκδηλώνονται όλοι οι ήρωές του με τα παθήματά τους. Πρόκειται για ένα γνήσιο εκφραστή του λαϊκού πολιτισμού της ελληνικής υπαίθρου, ο οποίος ποτέ δεν υπήρξε στατικός και συντηρητικός.

Φώτης Κόντογλου, ο λαϊκός αγιογράφος και λογοτέχνης

Ο Φώτης Κόντογλου, ο οποίος θεωρήθηκε κατεξοχήν συντηρητικός κατά τους μοντέρνους ξενολάτρες της Δύσης, όμως απέδειξε ότι πατούσε σε γερές βάσεις και έδωσε το δικό του δημιουργικό στίγμα και στην ζωγραφική και την συγγραφική του δραστηριότητα κατά την ομολογία των πλέον ειδικών.

Ο Νίκος Ζίας, καθηγητής της ιστορίας της τέχνης μιλάει για τον αγιογράφο Κόντογλου:[1] Ο Κόντογλου αγνόησε και την εικονογραφία, αλλά κυρίως εκείνο που τόλμησε ήταν ν’ αγνοήσει την «κλασική» τεχνοτροπία. Η τεχνοτροπία του βασιζότανε στην Βυζαντινή Παράδοση, όπως μάλιστα την αισθανότανε ο ζωγράφος με προτίμηση στα γεώδη, τα καστανά, τα σκοτωμένα μπλε, σε μια θαυμαστή όμως ενότητα. Το ζωγραφικό κήρυγμα για την επιστροφή στη ζωγραφική παράδοση του τόπου και την απαλλαγή από την κηδεμονία και άμεση εξάρτηση της τέχνης από τα καλλιτεχνικά ρεύματα της Δύσης, έδωσε αγλαότατους καρπούς».

Ο Ελύτης μιλάει για το πώς ο λαϊκός τεχνίτης Κόντογλου βιώνει την ελληνική Παράδοση : «Το έργο του ἀπὸ τὰ λίγα ἐκεῖνα ποὺ ἀφήνουν τὴν ἀπολησμονημένη φωνὴ τῆς Ἀνατολῆς νὰ ξανακουστεῖ καὶ πάλι μ’ ὅλα της τὰ δικαιώματα καὶ νὰ μᾶς θυμίσει ποιὰ μπορεῖ νάναι ἡ σωστὴ θέση ἑνὸς τόπου προορισμένου ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν παράδοση νὰ στέκει κυρίαρχα ἀνάμεσα στὰ δυὸ μεγάλα ρεύματα ποὺ τὸν διαπερνᾶνε, νὰ τὰ ζυγιάζει, νὰ τὰ κρίνει, νὰ κρατάει ὅ,τι καλλίτερο ἔχουνε, νὰ τὰ συγχωνεύει καὶ τελικά, νὰ τὰ ξαναδίνει, προσθέτοντας τὸ μεράκι τῆς ψυχῆς του, σὲ μίαν ἀμίμητη καὶ μοναδικὴ σύνθεση[2]

Ο Θεόφιλος, ο ανανεωτής της λαϊκής μας ζωγραφικής

Ως το Σεπτέμβριο του 1935, ένα χρόνο μετά τον θάνατο του η μνεία στο έργο του ήταν ελάχιστη. Στις 20 Σεπτεμβρίου του χρόνου του θανάτου του Θεόφιλου δημοσιεύεται στα Αθηναϊκά Νέα μια συνέντευξη του Teriade με τίτλο: «Μια καλλιτεχνική ανακάλυψη. Ένας άγνωστος μεγάλος Έλληνας λαϊκός ζωγράφος, ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ» και την επόμενη χρονιά οργανώνεται από τον Teriade έκθεση έργων του στο Παρίσι. Ο Τάκης Μπαρλάς αποκαλεί τον Θεόφιλο «Παπαδιαμάντη της ζωγραφικής» κι ο Γιώργος Σεφέρης το 1947 μιλάει για τον καλλιτέχνη σε έκθεση έργων του στο Βρετανικό Συμβούλιο Αθηνών συσχετίζοντάς τον με τον Μακρυγιάννη.

Ο απλός και φτωχός Θεόφιλος είναι μια παρόμοια περίπτωση με τον Κόντογλου Ο Σεφέρης συγκρίνοντας τον Κόντογλου με τον Θεόφιλο και τον Μακρυγιάννη λέει: «Τόσο ο Θεόφιλος όσο και ο Μακρυγιάννης αποτελούν αμόρφωτοι λαϊκοί άνθρωποι, των οποίων η αμάθεια αποβαίνει καθοριστική, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να εκφραστούν αυθεντικά και να αποδώσουν ένα συλλογικό αίσθημα. «Θυμούμαι πάντα το Θεόφιλο όταν συλλογίζομαι τον Μακρυγιάννη. Σας έλεγα πως ο Μακρυγιάννης είναι από τις πιο μορφωμένες ψυχές του νέου ελληνισμού • το ίδιο πιστεύω και για το Θεόφιλο, αν η λέξη μόρφωση σημαίνει πνευματική μορφή. Κι αυτή η μόρφωσή τους είναι εξαιρετικά έντονη και δραστήρια. Είναι καταπληκτική η έμφυτη ανάγκη που έχουν να εκφραστούν. Εκμηδενίζει όλες τις δυσκολίες».

Κλείνοντας θέλω να τονίσω την ευκολία μερικών ανθρώπων από την μια να ρίχνουν την ρετσινιά του συντηρητικού σε άλλους και από την άλλη να διεκδικούνε για τον εαυτό τους τον χαρακτηρισμό του προοδευτικού, χωρίς να έχουν εμβαθύνει καθόλου στις έννοιες αυτές. Πραγματικός προοδευτισμός είναι να στηρίζεσαι στην δικιά σου Παράδοση και να την προωθείς συμβάλλοντας δημιουργικά σε αυτήν.

Παραπομπές:

[1] Ν. Ζία, ο Φώτης Κόντογλου και η Νοελληνική Ζωγραφική, 13 Ιουλίου 2021, στο διαδίκτυο.

[2] Φώτης Κόντογλους, Ἐν εἰκόνι διαπορευόμενος, Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1995, σ. 37. Πρβλ. καὶ Ὀδυσσέας Ἐλύτης, Ἀνοιχτὰ χαρτιά, Ἴκαρος, Ἀθήνα 2004, σ. 573.

Πηγή: Pemptousia.gr